

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

DE

T 1645

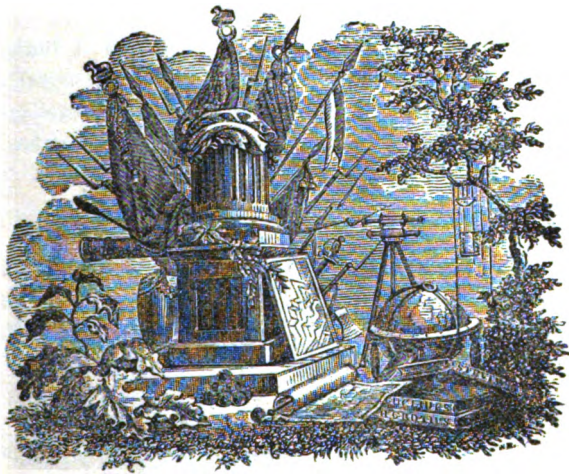
MILITAIRE SPECTATOR,

TIJDSCHRIFT

VOOR HET

NEDERLANDSCHE LEGER.

DERDE SERIE, EERSTE DEEL.

TE BREDA,
Bij BROESE & COMP.

1886.

DE EXPEDITIE TEGEN TOMORIE, OP DE OOSTKUST VAN CELEBES.

(APRIL—JULIJ 1856.)

(Met Afbeeldingen.)

Het navolgende uittreksel uit particuliere berigten, welwillend ter onzer beschikking gesteld, in verband met het verslag in de *Staats-Couranten* van 7 October en 2 November ll., omtrent de expeditie tegen Tomorie op Celebes, stelt ons in de gelegenheid, de lezers van den *Militaire-Spectator* met eenige belangrijke bijzonderheden van dien togt bekend te maken, waaruit op nieuw blijkt, welk roemrijk leger de Nederlandsche bezittingen in Indië beschermt; welke opofferingen er telkens van gevorderd worden; welk een voortreffelijke geest onze troepen aldaar steeds bezielt.

Bij het lezen van een meer uitvoerig verslag staat men als verbaasd over den omvang van eene onderneming, die, bij oppervlakkige beschouwing, naauwelijks de opmerkzaamheid vestigt, daar zij zoo weinig menschenlevens kostte. Maar des te meer bewondering verdient daarom het beleid van den aanvoerder, die, om het doel te bereiken, altijd op den voorgrond stelde, dat daartoe een gezonde toestand der troepen wordt gevorderd: en hij bereikte het met behulp van hen, wier kostbaar bloed hij zoo spaarzaam wist te verbruiken. Schoon is het *ware* krijgsmaansleven; grootsch en verscheiden zijn de gewaarwordingen die het oplevert; maar veel wordt er van geëischt.

Dit zakelijke verhaal zal zulks weder ruimschoots bevestigen.

Tomorie en Tomboekoe, aan de oostkust van Celebes, aan de baai van Tomorie of Tolo gelegen, zijn twee vorstendommen, schatplichtig aan den Sultan van Ternate. In geval van weerspannigheid in het erkennen van zijn soeverein regt, had de Sultan de gewoonte, met eigen volk zijne vasallen te tuchtigen. Zijne benden bestaan echter uit een zamenraapsel van ongeregeld volk, dat, na volbragten togt, te land en op zee bleef plunderen, rooven en moorden. Om hieraan een einde te maken, heeft het Gouvernement noodig geacht zich met deze aangelegenheid te bemoeijen. Sedert 1849 heeft Tomorie volk en landen van het kleinere en zwakkere Tomboekoe geroofd, 't welk zich hierover beklaagde, waarop in 1850 en 1855 onze stoomschepen zich aldaar vertoond hebben. Tomorie verklaarde toen in 1855, noch Sultan, noch Resident van Ternate, noch Gouverneur van de Molukko's, noch wat gouvernement ook te erkennen.

Sedert 1854 was men dan ook voornemens, die bevolking tot tucht en orde te brengen; de uitvoering werd echter vertraagd en het oponthoud voornamelijk veroorzaakt, zóó door de weinige bekendheid met het land, waarvan men slechts eene zeer gebrekkige schets bezat, als door het vernemen, dat de bevolking sterk en strijdlustig zoude zijn. Overigens bestonden de gegevens alleen daarin, dat de weinige versterkte hoofdplaats op vier zware dagmarschen van de kust is gelegen, en gedekt wordt door eene sterk verschanste plaats, op 3 marschen van zee. De laus en kris zijn, meer dan de vuurwapenen, aan de bevolking eigen.

In de maand Maart begon men de troepen, voor de expeditie bestemd, uit de verschillende standplaatsen Batavia, Samarang, Amboina, Ternate en in het algemeen uit de Molukko's te verzamelen.

De landmagt zou bestaan uit:

34 Europeanen uit Batavia, gedeeltelijk met walbussen gewapend; zij werden te scheep naar Samarang vervoerd, om zich aldaar te voegen bij

180 man inlandsche infanterie en 2 mortieren à 13 d^m. met de noodige bediening.

Hierbij zouden zich later aansluiten:

40 soldaten uit het garnizoen van Amboina of Ternate, benevens

7 à 800 man hulptroepen uit de Molukko's, wier hulp als koelies vooral zeer noodig is.

Totaal 1000 à 1100 man en 2 mortieren.

De leiding der zaak werd opgedragen aan den Gouverneur der Molukko's, GOLDMAN, met wien de kommandanten der zee- en landmagt in overeenstemming hadden te handelen.

De zeemagt bestond uit Zr. Ms. stoomschepen *Vesuvius* (welke zich te Amboina met het overige der expeditie zoude vereenigen) en de *Celebes*, (kommandant Luitenant ter zee 1° klasse J. E. DE MAN) van Batavia naar Samarang gezonden, om van daar een gedeelte der expeditie naar Amboina en verder naar Ternate over te brengen, en vervolgens met den *Vesuvius* naar de Tomorie-baai te stevenen.

De zeemagt stond onder het bevel van den Luitenant ter zee 1° klasse UHLENBECK, kommandant van den *Vesuvius*.

De landmagt werd aangevoerd door den Majoor HARÉ.

Den 10^{den} April kwam het stoomschip *Celebes* te Makassar, om den 11^{den} te stevenen naar Amboina, alwaar het 's avonds van den 18^{den} aankwam.

De *Vesuvius*, met den gouverneur der Molukko's aan boord, was inmiddels naar de Tomorie (Tolo-) baai gestoomd, ten einde eene verkenning te doen, en was eenige dagen vroeger dan de *Celebes* te Ternate aangekomen. Op dezen togt had men eene rivier-praauw genomen, welks bemanning *amok* maakte, 2 matrozen doodde, en den Gouverneur zelve bijna getroffen had.

De berichten bleven even duister, zoodat men zelfs niet wist of men te Tomorie al dan niet den regentijd zoude treffen, in welk laatste geval het eene rockeloosheid zoude zijn in het binnenland te opereren. Zij luiden alleen, dat in de baai de rivier de Tampira uitloopt; deze moet omtrent 24 uren ver met sloepen of kleine vaartuigen worden opgevaren, alvorens men eene geschikte landingsplaats kan genaken; dan voert een bergpad, waarbij

men eenen bergstroom 20 maal doorwaden moet, in 5 dagen tot Petaséah, de hoofdplaats van den Radja van Tomorie.

De rivier is niet alleen te ondiep voor den *Vesuvius*, maar zelfs voor de *Celebes*, die, slechts 6 voeten diep gaande, meer voor het gebruik op de rivieren van Borneo gebouwd is. De schepen zouden dus de troepen niet kunnen volgen.

Den 21sten en 22sten April vertrokken beide stoomschepen naar Ternate, en kwamen aldaar den 25sten aan.

Hier werd de expeditie voltallig gemaakt door 700 Alfoeren, een wilde volksstam der Molukko's. Zij legden op hunne wijze voor den kommandant der landmagt den eed af: niet te zullen koppensnellen, dan ingeval de vijand zich verweert, niet te zullen branden, dan op bevel, en niet te rooven.

Eindelijk den 29sten April, vertrok de nu vereenigde magt, waarvan de eerste troepen reeds in het laatst van Maart op de *Celebes* te Batavia waren ingescheept. Beide schepen hadden nagenoeg elk de helft der landingstroepen aan boord. De troepen logeerden op dek, zonder andere bescherming bij nacht en dag, dan een tentzeil. De Alfoeren werden in 14 korra-korra's (prauwen) op sleeptouw genomen (8 achter den *Vesuvius* en 6 achter de *Celebes*). Zoo stevende men naar Tomorie, weinig bekend met het land en de bevolking, en geheel onzeker, welk saizoen men daar zoude treffen.

Al spoedig ondervond men, dat de *Celebes* niet bestand was om zee te bouwen; slechts uit gebrek aan beter was dit schip gebezigd geworden. Er kwam regen, felle wind, eene hooge zee; zoodat het schip niet koers kon blijven liggen, zonder uit elkander gewerkt te worden. In deze helle zee moest dus op de golf en op den wind, met volle kracht doorgestoomd worden, wilde men het schip meester blijven. De golven sloegen telkens over het dek, waar ieder zich vastkleemde om niet weg te slaan. De Europeanen hielden zich hierbij vrij goed, doch de inlandsche soldaten lagen als lijken op het altijd natte dek. Tegen den nacht werd het weder nog onstuimiger. De schepen bleven in elkanders nabijheid, doch de prauwen hadden hard werk, zich met hozen boven water te houden. Eindelijk konden zij het niet langer volhouden, daar zij soms geheele golven overnamen: de trossen werden dien ten gevolge gekapt, en de prauwen achter beide schepen, aan hun lot overgelaten.

Gelukkig bedaarde het weder gedurende den nacht, zoodat de prauwen, die nog in het gezigt waren, doch heinde en verre verspreid lagen, opgevist werden; waarna de togt voortgezet werd.

Op de *Celebes* werden alle ra's op het dek gestreken, om den bovenlast zoo veel mogelijk te verminderen, en verder alle denkbare voorzorgen genomen.

In den middag van den 30sten evenwel, zette de lucht zich nog dikker dan de vorige dagen, de wind werd heviger, en de zee kokend. Op den *Vesuvius*, die als zeeschip niets te duchten had, sloeg men met angst de *Celebes* gade. Deze slingerde en werkte zoo, dat men er ieder oogenblik verwachten moest naar den grond te gaan; alles was op het dek; en behalve het golfgedruisch en de werking der machine, hoorde men niets dan de angstkreten der Alfoeren en de bevelen van den wakkeren kommandant DE MAN, die met de grootste bedaardheid en klem in alles voorzag.

Niettegenstaande de arme Alfoeren den geheelen dag door hadden gehoosd, moesten tegen den avond de prauwen zich weder lossnijden, uitgezonderd eene, die het digtst achter de *Celebes* was. Ook deze riep men toe, zich los te snijden, daar zij blijkbaar al dieper en dieper ging, toen nog, vóór dat dit kon uitgevoerd worden, een alles doordringend angstgegil uit de prauw opsteeg: zij zonk op het onverwachts met 62 koppen, achter het in volle vaart zijnde schip. Het was nog vrij duister; onmiddellijk bleek de tegenwoordigheid van geest van den Kommandant, en klonk het: »Einden van boord, zooveel ge kunt, en de reddingsboei! Langzaam aan stoppen!» en toen: »achteruitslaan!» De manoeuvre gelukte, niettegenstaande de golven van alle kanten over het schip sloegen, 't welk, bij het achteruitslaan, de zee een paar malen met zoodanig geweld tegen het achterschip kreeg, dat de spiegelraud wegsloeg en het roer brak, zoodat geen twee zulke honzen meer noodig geweest waren, om het schip uit elkander te werken.

Men ontdekte de Alfoeren meerendeels zwemmende. Zij werden, ten getale van 39 door de einden touw aan boord gestreken, 't welk met die forsche, naakte en dus gladde gestalten, geen gemakkelijk werk was, en alleen door de Europeanen, état-major en al, over de verschansing liggende, werd volbragt; de Javanen waren door zeeziekte onbekwaam zich te verroeren.

Maar nog zaten er drie man op het gedeelte van het wrak, dat nog boven water is gebleven, en nu dwars afdrijft. Zij moeten ook gered worden, er wordt beproefd eene sloep te strijken, hetgeen vroeger niet had willen gelukken en buitendien ook niet raadzaam geweest was, daar allen zich in die sloep zouden hebben willen bergen, en dus reddeloos verloren gegaan zouden zijn. Vier wakkere Hollandsche matrozen springen er onmiddellijk in; het gelukt hun met veel moeite, zich van het schip te verwijderen, de Alfoeren te redden en behouden aan boord te brengen (1).

Een treffend blijk van gehechtheid der Alfoeren aan hunne wapens was, dat diegene, welke zwemmen konden, dit met ééne hand deden, terwijl zij in de andere hand hun oud geweer en hun klewang (2) omvat hielden.

De Alfoeren aan boord zijnde, kwam het altijd goede hart van soldaat en matroos weder te voorschijn. Zij dekten dadelijk de verkleumde Alfoeren met hunne kapotten en dekens, bragten hen bij de stoomketels en verzorgden ze verder.

Den geheelen nacht hield dit weder aan; de togt kon natuurlijk niet voortgezet worden: den 1sten Mei waren de schepen zonder prauwen te Ternate terug, van welk eiland men niet zoover verwijderd was geweest, of het was aan al de prauwen, hoewel zwaar lek, mogen gelukken derwaarts terug te keeren.

Na de doorgestane proef vond de marine het zeer onraadzaam, andermaal met de *Celebes*, en landingstroepen aan boord, zee te kiezen. Er moest dus een ander middel beraamd worden, en, terwijl hiermede eenige dagen konden verlopen, werd de troep inmiddels ontscheept.

Den 5^{den} Mei ontdekte men aan den *Veswius*, een oud schip, diep onder

(1) De Luitenant ter zee DE MAN is onlangs door Z. M. tot Ridder van den Ned. Leeuw benoemd.

(2) Een kort, maar breed slagzwaard.

water, een zorgbarend lek. Het schip moest, om niet op de reede te zinken, ledig gemaakt en op strand gehaald worden; en ofschoon hiermede gevaar gepaard ging, gelukte zulks; den 10^{den} Mei lag de *Vesuvius* weder op diep water.

Het werd nu hoog tijd de expeditie niet langer te rekken, door de vrees, die men meer en meer koesterde, van anders bij de landing te Tomorie het regensaisoën aan te treffen: elk uitstel was eene kans minder tot welslagen.

Gelukkig kwam het toeval ter hulp, door een ter reede liggend barkschip, *Soen Dulgair*, metende 291 last. Dit werd voor de expeditie ingehuurd, en zoo vertrokken den 20^{den} Mei voor de tweede maal Zr. Ms. stoomschepen *Celebes* (nu zonder prauwen) en *Vesuvius*, waarop zich de gouverneur der Molukko's Jhr. C. F. GOLDMAN, had ingescheept. Ook bevonden zich aan boord de Prins van Ternate en 100 Alfocren. De *Vesuvius* had op sleeptouw de *Soen Dulgair* met 568 koppen, namelijk:

- 12 officieren,
- 225 onderofficieren en manschappen,
- 271 Alfoeren, met inbegrip van hunne hoofden,
- 20 bedienden van officieren,
- 40 man equipage.

De namen der officieren zijn, voor zoover ons bekend is:

O. A. UHLENBECK, kommandant der marine, luit. ter zee 1^e klasse en kommandant van Zr. Ms. stoomschip *Vesuvius*.

J. E. DE MAN, luit. ter zee 1e kl., kommandant van Zr. Ms. stoomschip *Celebes*.

H. P. VAN BONEVAL FAURE, luit. ter zee 1e kl.

Jhr. L. H. W. M. DE STUERS, luit. ter zee 2e kl., fungerend adjudant van den kommandant der landmagt.

E. C. F. HAPPÉ, majoor, kommandant der landmagt.

F. C. J. VAN DENTSCHE, 1e luit.-adjudant van den kommandant der landmagt.

P. G. A. ANEMAET, kapitein 5e kompagnie 12e bataillon.

H. W. VAN OIJEN, kapitein.

J. G. VAN THIEL, 1e luit., later het bevel der 5e komp. 12e bat. overgenomen.

O. H. MUSCH, 1e luitenant.

J. B. DE GRAAFF, 2^e luitenant.

P. F. C. G. HEDDERICH, 2^e luitenant.

J. P. W. A. JANSSEN, 1^e luitenant der artillerie.

L. MEIJERS, 1^e luitenant betaalmeester.

J. G. TIJTHOFF, officier van gezondheid 2^e kl.

De togt duurde 6 dagen, gedurende welke het meestal regende, de bark was overbevolkt, zoodat de manschappen niet allen konden liggen, zelfs de officieren vonden ter naauwernood een plekje, en hadden het weinig beter dan hunne ondergeschikten; — de geest was echter uitmuntend. De *Celebes* ging vooruit in de ondiepe zee, om te seinen als er gevaar was.

Den 23^{den} ankerde men voor Bangaai, een der aan Ternate schatplichtige eilanden, alwaar de Radja de niet bemoedigende tijding mededeelde, dat het vivreschip *de Bloru*, nu juist ééne maand geleden, op eene klip, in het gezigt der Tomboekoe-kust was gestrand, hebbende van zijne lading slechts weinig

kunnen redden en naar de Tomorie-baai, op 13 Engelsche mijlen van het wrak, overbrengen.

Reeds meer dan eene maand geleden waren van Bangaai en het onderhoorige eiland Peling 300 man hulptroepen vertrokken; voor 500 anderen, die hier verzameld waren, was geene scheepsgelegenheid. Zij werden later door een der stoomschepen afgehaald, en zijn tot koelie-diensten gehezigd. Ook werden 100 Alfoeren ontscheept, om met 4 korra-korra's naar de Tomorie-baai over te steken. Deze zijn dan ook den 7^{den} Junij op het Vesuvius eiland aangekomen.

Na den 50sten Mei het anker geligt te hebben, kreeg men den volgenden dag, in geheel onbekend vaarwater, tusschen klippen en ondiepten door-gedwaald, de oostkust van Celebes, en spoedig ook het wrak van *de Blora* in het gezigt. Het schip was verlaten, en geheel over stuurboordszijde liggende.

Dienzelfden dag om 2 uur ankerde men in de Tomorie-baai bij Poeloe Boenga Timboel, het zoogenaamde Vesuvius-eiland.

Hier werden de volgende bijzonderheden betrekkelijk de schipbreuk van *de Blora* bekend: Zij was den 29sten April, met volle 6 mijlsvaart op eene onbekende klip gestrand; eenige uren daarna maakte het schip reeds veel water, en ging over zijde liggen. De gezagvoerder VAN DER BEEK, zond nu te regter tijd eene sloep naar het Vesuvius-eiland. Men verkreeg aldaar van een der prinsen van Ternate, die reeds op dat eiland was, een paar prauwen. Men begon dadelijk te lossen, en de geredde voorraad werd, door de goede zorg van den adjudant-onderofficier Hoek, die als geleider aan boord was geweest, in loodsen opgeslagen. Twee derde van de rijst, de meeste zoute visch, veel zout, beschuit, enz. was verloren.

Er bleef dus alleen voor de geregelde troepen genoegzaam voorraad; maar voor de hulptroepen moesten nu maatregelen genomen worden. De Radja van Tomboekoe, die met zijn volk reeds in de maud April op het eiland was geweest, was, nadat zijne levensmiddelen verbruikt waren, en er nog geen troepen kwamen opdagen, weder vertrokken. Hem werd last gezonden, zoo spoedig mogelijk weder met zijne benden, met voorraad voor minstens eene maand, en bovenal met veel prauwen naar het Vesuvius-eiland te komen. De *Celebes* vertrok tot het afhalen der 500 man, die op Bangaai waren achtergebleven.

Aan het onverwijd voortzetten van den togt was dus niet te denken. Behalve de Alfoeren, die terstond bij de aankomst ontscheept werden, liet de majoor HAPPE de troepen aan boord blijven, dewijl zulks als gezondheidsmaatregel te verkiezen was. Wel waren op het eiland, tijdens het verblijf van den gouverneur der Molukko's, de noodige loodsen opgeslagen, onder toezigt van een der prinsen van Ternate, die er sedert was verbleven; maar er was volstrekt geen schaduw; de loodsen waren niet geschikt voor langer verblijf dan een paar dagen; daarenboven had de troep, bij meerdere beschikbare ruimte op de *Soen Dulgair*, eene goede verzorging. Bij afwisseling kwamen er gedeelten van aan wal om zich te vertreden.

De gouverneur GOLDMAN en de majoor HAPPE namen hun intrek in eene geheel met nipah-blad (1) bekleedde woning.

(1) De *nipah* is een soort van palmboom.

Het eilandje is, bij hoog water, slechts 120 passen lang en nagenoeg even breed, en vertoont zich als eene 2 voet uit zee rijzende zandplaat. De boomen, waarmede het vroeger was begroeid, waren tot den bouw der loods en geveld. Men vond er best drinkwater, overvloed van visch, en oesters in menigte.

Hoe uitmuntend de geest over het algemeen was, zelfs onder de niet zeer gunstige omstandigheden, blijkt onder anderen uit de volgende woorden, die wij aan de particuliere correspondentie van een ooggetuige ontleenen: »Het Vesuvius-eilandje,» zegt hij, »dat een barre zandbank voor de rivier de Tampira is, was weldra in een volkrijk dorp herschapen. Woningen voor den gouverneur en de officieren kwamen als uit den grond oprijzen. Allerlei groote dwaze uithangborden, door de marine geschilderd, prijken voor de nederige woningen. Een koffijhuis, zelfs een biljart bleef niet achterwege, 's avonds was er receptie bij den gouverneur GOLDMAN. . . . . De luxe was niet zeer groot, want ieder bragt mede wat hij had.»

Intusschen was hier de regentijd reeds voor het begin van Mei ingevallen, doch, hoe groot de bezwaren ook mogten zijn, waarmede men zoude te worstelen hebben, de gouverneur der Molukko's en de bevelhebber der troepen waren het geheel eens, dat, eenmaal de kosten gemaakt, en nabij de vijandelijke kust gekomen, er niet teruggedeinsd, maar doorgetast moest worden.

Dit besluit genomen zijnde, werd de eenige weg om in het binnenland door te dringen — de Tampira-rivier — door den luitenant ter zee 2° klasse DE STUERS, met 250 goed gewapende Alfoeren verkend.

Volgens berichten van inlanders stond 24 uren stroomopwaarts aan den oever, eene loods, alwaar de Tomoriërs met de Tomboekers vroeger ruilhandel dreven, en liep van daar een weg naar het binnenland.

De Alfoeren, onder den Indischen 1° luitenant van Ternate, SOLEYMAN, tevens secretaris van Ternate en Tidore, moesten post vatten bij de loods, en het terrein bekappen tot het opslaan van een tijdelijk kampement.

De luitenant DE STUERS teruggekeerd, had bevonden, dat de rivier diep genoeg, maar te smal was en te scherpe bogten had, voor een vaartuig zoo lang als de *Celebes*; — de *Omrust* bijv. had kunnen opvaren. De korra-korra's met de Alfoeren hadden 24 uren noodig gehad om de loods te bereiken, die op den regter oever der rivier, in een digt bosch was gelegen. Het pad binuenwaarts was met ranjoes (1) beplant. Eene kleine bende Tomoriërs was, na het lossen van een paar schoten, boschwaarts gevlugt.

Van zee tot halfweg Tampira vond men aan de oevers de gewone nipah; vervolgens zeer zwaar geboomte. Nabij hare dubbele monding ontvangt de Tampira eene andere rivier, van het noorden komende. Hoe ver eerstgenoemde rivier bevaarbaar is, kon niet onderzocht worden. Zij ontspringt in het centraal gebergte van Celebes.

Het overige kustland, behoorende tot het gebied van Tomboekoe is, zoover het oog kon reiken, hoog en steil. Nergens was eenige woning te ontdekken: de digst zijzide kampong ligt op 6 Ned. mijlen van de monding der rivier. Ver in het noorden verheft zich het Tokolle-gebergte.

Den 7^{den} kwam er bericht van de Alfoeren, dat zij eene behoorlijke ruimte

(1) Scherpgepunte pennen, die in den grond gestoken worden, bij wijze van voetangels.

aan den oever bekaft, en van den vijand verder niets vernomen hadden.

In den morgen van den 9^{den} vertrok de kapitein VAN OIJEN, kommandant der hulptroepen, om het kampement te Tampira te gaan opslaan, met den 1° luitenant-adjutant VON DENTSCHE, den 1° luitenant HENNER en 50 man (van het garniz.-bat. der Molukko's) tot dekking, benevens de overige Alfoeren.

Het inwinnen van berigten, zonder eene openlijke verkenning te doen, was den kapitein bijzonder aanbevolen; daar alles wat men tot dusverre van den vijand wist, in tegenstrijdige berigten bestond.

Ter plaatse gekomen, werden door eenige Alfoeren, die met moeite langs het pad konden kruipen, enkele Tomoriërs in het bosch ontdekt; verder was geen vijand bespeurd. Het pad was ter lengte van 9 palen voor troepen en bagage geheel ontoegankelijk. Verder op kwam men aan meer open terrein en aan het Morokopo-riviertje.

Men begon gelijktijdig met het verbreedden van den boschweg, en het opslaan van het kampement. Het eerste werk werd bestuurd door den onvermoeiden luitenant HENNER, die, onder dekking van zijn detachement, dagelijks des morgens om 6 ure uitrukke, en niet voor het duister terugkwam, en zodoende, in het bosch eenen weg kapte van drie uren lengte en twee el breedte. De 1° luitenant VON DENTSCHE was met den bouw van het kampement belast, dat na de voltooiing niets te wenschen overliet; het had ruime kazernes, buskruid- en vivres-magazijnen, ziekengebouwen, keukens, latrines, officierswoningen, enz. Het was rondom gepalissadeerd, en tot op 100 el in den omtrek met borangs (1) beplant. De ingangen aan beide zijden waren voorzien van tamboers en met zware Friesche ruiters afgesloten. De magazijnen waren tevens tot reduit ingerigt, en met eene zware palissadering omringd.

Dit werk werd in 8 dagen tot stand gebragt, door den volhardenden ijver der drie genoemde officieren, die wel is waar de noodige menschen tot hunne beschikking hadden, maar welke? Zij waren boven alle beschrijving onhandig; men moest hun alles voordoen en wijzen, totdat zij eindelijk begrepen, wat van hen verlangd werd. Zij waren vroeger nooit met Europeanen in contact geweest. De verschillende hulpbenden verstonden elkan- der niet, zij kenden geen Maleisch, met uitzondering van enkele hoofden der Alfoeren, en deze hadden weinig gezag over hun volk.

Op het Vesuvius-eiland werd inmiddels alles wat vervoerd moest worden, bij zoodanige gedeelten gepakt, als door één man gemakkelijk te dragen was; daar geene andere transportmiddelen beschikbaar waren. De majoor HAPPE had namelijk opgemerkt, dat de Pelingers, Bangaaijers en Tomboe- kers, niet zooals de Javanen, zware lasten met twee man aan een draag- stok over den schouder dragen, maar dat zij de vracht op den rug tegen het hoofd plaatsen. Een 400tal waterdichte mandjes van Sagobast werden besteld, en hierin werd de rijst, visch, beschuit, enz. overgepakt. De munitie, het artillerie-materiaal en al het overige werd zoo draagbaar moge- lijk gemaakt: ongelukkig was dit met de vaten jenever, azijn en olie niet doenlijk, en ondervond men hier weder het ongerief van groot vaatwerk voor onze Indische expeditiën.

(1) Voetangels, die even als de *ranjoe* in den grond worden gestoken, maar met eene duune laag aarde bedekt.

Den 11^{den} October bragt de *Celebes* 260 Pelingers van Bangaai aan.

Eindelijk den 14^{den} kwam de Radja van Tomboekoe met het laatste gedeelte van zijne 1160 Tomboekers en 100 Pelingers, waarvan weinigen met geweren, maar de meesten met klewang en schild gewapend waren; het eerste gedeelte was reeds den 7^{den}, met 14 prauwen, waaronder slechts 3 groote, aangekomen.

In het algemeen was het voorkomen van dat volk ellendig; die van Bangaai waren nog de beste; maar de Pelingers zeer min en zwak. De onderdrukking van deze volken, door de Oetoesans of stedhouders van Ternate, is duidelijk zigthaar aan hunnen deerniswaardigen toestand.

Daar het, volgens het advies van den Luitenant ter zee DE MAN, aan wien dit punt ter beslissing was overgelaten, niet raadzaam was met de *Celebes* de Tampira op te varen, vooral wegens eene gevaarlijke bank voor de rivier, waarop meestal een hevige branding stond, werd besloten de troepen en benodigdheden door middel van de prauwen te transporteren.

Den 15^{den} werden dus alle beschikbare groote prauwen met voorraad en levensmiddelen beladen. Op de *Soen Dulgair* werd het overige, voor 14 dagen toereikende, geborgen. De munitie werd gelijkelijk verdeeld over twee prauwen: zonk dan ook al een van die beide, dan was de andere nog van de verschillende soorten voorzien.

De betaalmeester MEIJENS had hier, zoowel als te Tampira, alwaar leeftocht voor 12 dagen werd afgezonderd, eene zware taak te vervullen, maar kweet er zich meesterlijk van. Dat het werk, met zooveel onhandige schepsels, zeer lastig was, valt ligt te beseffen.

Zooveel Bangaaijers, Pelingers en Tomboekers als er op de groote en kleine prauwen nog konden geborgen worden, werden naar Tampira gezonden. Daarna moesten de groote prauwen terugkomen tot het afhalen der troepen.

Hunne inschepping had plaats den 18^{den}, des middags ten 4 ure. Niemand behoefde achtergelaten te worden. Met uitzondering van den kapitein ANEMART, reeds sedert lang ernstig ongesteld en 2 inlanders, was alles gezond, trots den regentijd, en de voeding die slechts uit de gewone veldvires: rijst, zoutevleesch enz. (ook koffij) bestond. De beste benoeijingen van den gouverneur der Molukko's tot het verkrijgen van karbouwen op Tomboekoe waren te vergeefs geweest.

Elk plan van aanval bij gemis van gegevens ware onzin geweest. Het doel kon vooreerst alleen zijn: Oessan Dau zoo spoedig mogelijk te nemen.

Een detachement marijniers en matrozen zoude te Tampira achterblijven, het overige van daar oprukken, voorzien van levensmiddelen voor 14 dagen: wel te verstaan, indien de krachten der koelies toereikend zouden zijn.

De gouverneur der Molukko's en de bevelhebbers der land- en zeemagt vertrokken den 19^{den} in eene ligte prauw, van het Vesuvius-eiland, en waren in 6 uren tijds, kort na de aankomst der troepen te Tampira. De Luitenant ter zee 1° klasse UHLENBECK zoude daar verblijven.

Na gehouden inspectie, betuigde de majoor HAPPE zijne volle tevredenheid over de inrigting van het kampement, 't welk in 9 dagen, onder de aanhoudende regens van eene z.-o. moesson, met groote voortvarendheid en alles overtreffenden ijver, was tot stand gebragt, en waaraan in geen opzigt iets ontbrak. En inderdaad opmerkelijk was de ijver, lust en naauw-

gezetheid, waarmede een ieder zich van zijne pligten kweet, en eveneens de kameraadschappelijke, ja broederlijke zin welke van Amboina uit, steeds onder alle officieren heerschte.

Dienzelfden middag was alles reeds in de magazijnen geborgen of tot wegdragen gereed. De troep stond onder de wapens, even flink en ordelijk als in het garnizoen. De geweren werden geladen.

Daar rees de Nederlandsche vlag, die den vijand ontzag moest inboezemen hoog in de lucht; schilderachtig afstekend tegen den met dicht woud begroeyden bergrug, wapperde zij hier op eene kleine plek van Neêrlandsch Indië, aan den oever van eene statige rivier, en overigens omringd door zwaar geboomte, dat de prachtigste schakeringen ten toon spreidde. Nog nimmer had hier een Europeaan den voet gezet. Dit alles werkte verheffend op het gemoed; het tooneel werd verlevendigd door het vertoonen van eene soort van wajang (1) door de Javaasche soldaten, het lustig zingen der flankeurs en walbusschutters, het da! van de postenketen, herhaald door de hulptroupen, welke aan de rivier buiten het kampement gelegerd werden.

Vele koelies en Tomboekers waren echter reeds ziek. De eenige officier van gezondheid, aan de expeditie toegevoegd, droeg zorg voor hen, zooveel hij vermogt.

Dien dag werden aan de Alfoeren nog 125, en aan die van Tomboekoe 100 geweren afgegeven, en per geweer een reserve-vuursteen en 20 patronen.

De prauwen zakten den stroom weder af, om het detachement van de marine en de overige Tomboekers af te halen.

In afwachting hunner aankomst, werd door den bevelhebber, in overleg met den gouverneur der Molukko's besloten, om met het aanbreken van den dag door een sterk detachement de eerste kampong Oessan Dau te doen verkennen; die plaats, zoo mogelijk, te nemen, en daar positie te houden totdat de overige troepen zouden zijn opgerukt. Bleek het hierbij echter, dat maar eenige kans tegen het slagen van den aanval bestond, dan moest het bij eene verkenning blijven. Meer bepaalde orders konden niet worden gegeven, zoo wegens de onbekendheid met den afstand tot Oessan Dau, als omtrent de hindernissen, die men op weg zoude ontmoeten. Na de verkenning kon men dan, of voor Oessan Dau, of aan de Morokopo stelling nemen; berigten moesten in ieder geval zoo spoedig mogelijk gezonden worden.

Hoewel dit alles reeds den vorigen avond was geregeld, kon men de koelies niet vroeger dan 's morgens 6 uur bijeenkrijgen: — er behoorde veel geduld toe om met die wezens om te gaan.

Den 20sten om 7 uur marscheerde het detachement onder de gewone stortbuijen af; het stond onder bevel van den kapitein VAN OIJEN, aan wien de 1° luitenant-adjutant VON DENTSCHE was toegevoegd; verder was het zamengesteld uit het gedeelte, behoorende tot het garniz.-bataillon te Amboina, onder den 1° luitenant HENNER, 50 man van de 5° komp. 12° bat. onder den 1° luitenant VAN THIEL, en 250 uitgezochte Alfoeren, meest allen met geweren gewapend.

Behalve gekookt eten voor één dag, werden voor 2 dagen vivres mede-

(1) Eene soort van toneelvoorstelling.

gevoerd, als ook de noodige reserve-patronen, en een viertal djoelies (hangmatten).

Eene patrouille, des middags uit het kampement tot aan den boschrand gezonden, kwam om 7 uur terug; zij had geen vuren in de rigting van Oessan Dau gehoord.

's Morgens om 11 uur van den 21sten, kwam de 1° luitenant-adjutant von DENTSCH met berigten. De marsch door het bosch was hoogst vermoeijend geweest door den aanhoudenden regen. De weg liep langs de helling van den Tampira-berg, was modderig en glibberig, met veel hoogten en laagten; een stok om op te steunen was voor ieder man onontbeerlijk. Vier uren had men noodig gehad om het meer open terrein te bereiken; van daar trof men, op het smalle pad, de ranjoes, die men al voortgaande had moeten opruimen tot aan de Morokopo, eene ondiepe, doorwaadbare kreek, wier andere oever eene moeilijk te beklimmen steilte vormde, welk beletsel door eene verhakking werd vergroot, die zich nog ééne paal ver over de hoogte uitstreckte, en waartusschen duizende ranjoes geplaatst waren. Het uitrukken der ranjoes (horangs) door een detachement Alfoeren als spits, hield de kolonne, die man voor man moest marscheren, lang op; eenige der onzen werden er door gekwetst. Verder gaande, kwam men aan oploopeude alang-alang-velden (1), van waar men, hoog in de lucht, Oessan Dau als een arends-nest op de rots zag liggen. Voor het eerst ontdekte men hier kleine benden Tomoriërs, door de alang-alang-velden op Oessan Dau terugtrekkende. Nog ruim een uur ver werd de marsch langs het pad voortgezet tot op een heuvel, omringd door alang-alang, van waar men een vrij uitzigt had op het 1200 passen verwijderde Oessan Dau.

Het was 5 uur toen men daar aankwam, en, hoe vermoeijend de marsch ook geweest was, toch werd de verkenning onverwijld gedaan.

Een tolk begaf zich naar Oessan Dau; maar kwam spoedig met het berigt terug, dat onze troepen tot het gevecht werden uitgenoodigd, en dat de Tomoriërs last van den Makalé hadden, zich tot den laatsten man te verdedigen.

Oessan Dau bleek te zijn eene natuurlijke opeenstapeling van groote rotsblokken, spits omhoog loopende, naar gissing 1100 rijnl. voeten hoog. Op de spits teekenden zich de op bamboesstijlen geplaatste huizen tegen de lucht af; er was geen mensch in te zien, hoewel men duidelijk den gong (trom der inlanders) hoorde.

In het front was de wand loodregt; in den rug zelfs voorover hellend. Op de linker flank was het hout weggekapt; het bleek nader, dat zich aldaar de middelen tot opklimming en afdaling dier rots bevonden, namelijk: enkele pinangstammen, waarin voettreden waren uitgekapt, en die op en tegen rotspunten steunden. Op de regter flank scheen ook een toegankelijk punt te zijn, aangezien ook daar de rots eenigzins was bekap, en een pad tot aan den voet teekende.

Zoodra de verkenningstroep de beide flanken naderde, werd eene massa steenen omlaag geworpen, en vielen enkele geweerschoten. De verdedigingsmiddelen op de regter flank waren nog niet te beoordeelen.

De kapitein VAN OIJEN had zich wijselijk van den aanval onthouden, en

(1) Alang-alang is een soort van lang gras of riet.

het bivouac betrokken op eene hoogte voor Oessan Dau, alwaar het tegen elken onverhoedschen aanval volmaakt veilig was.

In den nacht van den 20sten op den 21sten was hij volstrekt niet veront-rust geworden; maar de geweldige stortregen, welke aanhoudend nederviel, was der bivouacquerende troepen zeer lastig geweest.

De 1° luitenant-adjutant von DENTSCHE was, door eene zware dijsenterie, zoo zwak, dat hij moeite had zich staande te houden, en kon zijnen toe-stand niet langer verbergen. Met voorbeeldigen moed en intelligentie, had hij zich toch den vorigen avond (zoo berigtte later de kapitein van OIJEN) bij de verkenning gedragen; en hoe vurig hij ook zijn verlangen te kennen gaf, den volgenden dag mede te mogen oprukken, zoo kon noch mogt de majoor HAPPE daaraan voldoen, maar liet dien jeugdigen officier naar het Vesuvius-eiland overbrengen. Ook de kapitein ANEMAET, die meer onder-nomen had, dan zijne krachten gedoogden, moest naar dat eiland terug-keeren.

Op het ontvangen rapport van den kapitein van OIJEN, werd de 1° luitenant der artillerie JANSSEN, met de beide mortieren en munitie voor 30 worpen en eenige lichtkogels, nog om 1 uur van denzelfden dag naar Oessan Dau gezonden, onder bedekking van 150 Alfoeren. Nu de weg van ranjoes vrij was, kon de marsch in 7 uren volbragt, en, indien de gelegenheid gunstig was, de rots des nachts nog beworpen worden.

De kapitein van OIJEN kreeg order zijne stelling te behouden; hem werd tevens berigt, dat men den volgenden morgen om 6 uur van Tampira zoude oprukken.

In den loop van dien dag werd alles tot den marsch in gereedheid ge-bragt; voor de vele zieke koelies werd eene loods gebouwd.

De luitenant ter zee 1° klasse van BONEVAL FAURE, kwam ten 4 ure, met een detachement, sterk 2 officieren, 60 mariniers en matrozen, benevens een officier van gezondheid te Tampira, alwaar ook de overige hulptroepen aankwamen. De luitenant ter zee 1° klasse UHLENBECK, vertrok naar de stoomschepen.

De afmarsch kon nu den volgenden morgen plaats hebben. Door onder-vinging geleerd hebbende, welke moeite men met de koelies had, liet de bevelhebber hen des avonds reeds in het kampement komen en bij de goe-deren slapen; het bleek echter dat diegene, welke nog gezond waren, aan krachten te kort schoten; zoodat, na het opladen der munitie, tandoes (1) voor geblesseerden, veld ambulancen, kookketels en andere benooidgheden, slechts vóór 4 in plaats van voor 12 dagen vivres konden worden mede-gevoerd.

De betaalmeeester MEIJERS bleef te Tampira, met order, om, wat verder zoude benooidgd zijn, met transporten te verzenden.

Des nachts van 21 op 22 Junij had men weder diluviaansche regens; 's morgens om 6 uur stelde men zich in de volgende orde in beweging: de Europeanen als voorwacht, vervolgens een gedeelte der inlandsche troepen, daarna de hulptroepen en bagage. De achterwacht bestond uit 1 officier met een detachement inlanders. De gouverneur der Molukko's vergezelde de kolonne.

(1) Berries of draagstoelen.

Men kan zich geen vermoeijender marsch voorstellen dan deze: elk oogenblik gleed men uit, of struikelde men over wortels en boomstronken; de een was nauwelijks weder op de beenen of de ander stortte weder. De geweren werden *en bandouillièrre* gedragen; een ieder had een langen stok in de hand. Op last van den kommandant der expeditie waren reeds te Soerabaya door de manschappen zelve kleine tasschen voor 20 patronen, uit leder van oude hoofdkussens vervaardigd. Het zoo lastig gekruisd ledergoed, kon daardoor achtergelaten worden.

Om 9½ uur kwam men op het eenigzins open terrein, en spoedig daarop aan de Morokopo. Na een oogenblik verademing werd het riviertje doorwaad en de verhakking aan de overzijde beklommen. Een weinig verder gekomen, hoorde men het schieten uit de mortieren.

De majoor HAPPRÉ besloot hierop, het laatste anderhalf uur geforceerd af te leggen; terwijl de 2° Luitenant HEDDERICH met de achterwacht, bestaande uit een 200tal hulptroepen, gedeeltelijk met geweren, en de bagage, den gewonen gang moesten behouden.

Om 11 uur kwamen de eerste troepen op de bivouacplaats. Hun strijd-lust, meer en meer aangewakkerd door het geknal der schoten in de verte, had hen met verdubbelde snelheid doen marscheren. Aan het aankomend detachement werd een ration jenever verstrekt, en vooreerst gerust.

De bevelhebber begaf zich terstond naar de mortierstelling, alwaar de kapitein VAN OIJEN zich ophield. Deze officier berigtte het volgende:

Den 23sten hadden vijandelijke partijen getracht de rots te naderen, doch waren door een detachement onder den 1° Luitenant HENNER verdreven, met achterlating van 2 dooden. Oessau Dau was gedurende dien dag verder verkend. Des avonds om 10 uur was de 1° Luitenant JANSSEN met zijn detachement aangekomen. Hij had de grootste moeite met de koelies onder-vonden, dewijl het artillerie-materieel niet, naar hunne wijze, op den rug kon gedragen worden. — Het bivouac was door een ravijn gescheiden van eene hoogte, in 't front van Oessan Dau. Deze hoogte werd tot opstelling der mortieren uitgekozen; begunstigd door het maanlicht, werden de mortieren des nachts nog in positie gebracht. Door regen en mist verder verhinderd, had men niet voor 6½ uur, toen de mist optrok, het vuur kunnen openen. De nacht van 21 op 22 was overigens rustig doorgebracht. Thans waren 26 worpen gedaan, waarvan slechts 3 buiten de huizen vielen, en toch bespeurde men geene uitwerking. De granaten sloegen door de natte atapdaken heen in de altijd ledig blijvende huizen, en kwamen vervolgens op de rots te regt. Het was blijkbaar, dat de bevolking zich in grotten moest verbergen. Daarom werd het vuur der mortieren vooreerst gestaakt. Om 9½ uur was de aanval tegen beide flanken begonnen, ten einde de stelling langs die zijden te beklimmen, na alvorens de benedenste toegangen bemagtigd te hebben. De 1° Luitenant VAN THIEL met een detachement (3° komp. 12° bat.) infanterie en 80 Alfoeren op de linker-, de 1° Luitenant HENNER en zijn detachement (garniz.-bat. Molukko's), waarbij ook de 2° Luitenant DE GRAAFF, op de regter flank. Front en rug der stelling waren onneembaar. Bij de aanvallers waren reeds eenige gewonden, meest door ranjoes en steenworpen.

Na zich van de juistheid dezer rapporten in alle deelen verzekerd te
III. S. 1. D. N°. 11.

hebben, betuigde de Majoor zijne tevredenheid aan den Kapitein VAN OIJEN, over het tot hiertoe verrigte. Sedert den 20sten had die officier weinig rust kunnen genieten en twee bivouacnachten in den regen doorgebracht: toch bedankte hij, zoowel als zijne onderhoorigen, hoe zichtbaar vermoed ook, voor het aanbod om eenige rust te nemen; hij gunde zich die niet vóór dat de troepen, om 4 uur des middags, in het bivouac terug waren. De bivouacstelling was uitmuntend gekozen, en door gepaste legering der hulptroepen aan alle kanten gedekt. De beide zijden, van waar de vijand Oessan Dau konde verlaten of hulp binnenbrengen, waren bewaakt door detachementen hulptroepen met geweren. De mortierstelling was uitmuntend en niet gewaagd, aangezien de vijand geen buksen had. Front en flanken waren verzekerd, en eene reserve Alfoeren met geweren en klewangs stond gereed.

Intusschen gaven de officieren, welke den aanval op de flanken der stelling uitvoerden, bij de beklimning der rots een moedig voorbeeld, en werden door hunne soldaten gevolgd; maar de punten van beklimning waren zoodanig, dat men zich meestal met handen en voeten moest vasthouden, om verder te komen. Men had geen anderen weg te kiezen, dan langs de punten, waarop zware, scherpe rotssteenen naar beneden werden geslingerd, en van daar hooger op, zag men het zoogenaamd pad met nieuwe beletselen voorzien. Ook vielen er van 's vijands zijde eenige doch weinige schoten. Tot nu toe waren aan onze zijde 1 man gesneuveld, 2 zwaar gewond, velen gekwetst door steenworpen en ranjoes. De Alfoeren waren niet tot het klauteren te bewegen, zelfs niet met de pistool op de borst; het was hunne vechtwijze niet; klewang tegen klewang, dan zijn ze moedig; nu verscholen zij zich onder de rotsen, die hen tegen steenworpen konden dekken.

Toen daarop de kommandant in het bivouac terugkeerde, ten einde den gouverneur der Molukko's van den toestand van zaken te onderrigten, vond hij de geregelde troepen aangetreden; de vermoeyenis was vergeten; zij brandden van verlangen om aan te vallen.

De majoor geleidde hen door het ravijn, op de hoogte voor het bivouac. Van hier werd de 1° Luitenant MUSCH met de Europeanen in de linker flank, de 1° Luitenant fungerend adjudant DE STUERS met een peloton Javanen in de regter flank, tot ondersteuning gezonden. De sergeant SWABENISSEN, kort te voren door een steen aan het hoofd gewond en nu verbonden, verkreeg vergunning zich hierbij te voegen.

Toen deze versterking oprukte waren de aanvallers nog steeds te vergeefs bezig als klipgeiten tegen de rotsen op te klauteren. Op de toegankelijkste punten regende het als 't ware steenen. Lange, puntige, bamboezen pijlen werden over borstweringen of uit machicouli's geworpen; ook blies de vijand kleine pijltjes met de soempitan (blaaspijp). Nu en dan zag men een hoofd of eene hand te voorschijn komen, waarop dan eenige schoten werden gerigt. Tot dat einde waren op de regter flank, 3 inlandsche soldaten in een hoogen, dicht bijsstaanden boom geklommen.

Het detachement van den 1^{en} Luitenant VAN THIEL, op de linker flank, was andermaal bezig de beklimning te beproeven, toen het versterkt werd door den 1° Luitenant MUSCH met zijn peloton Europeanen. Dezen gelukte het door te dringen tot de benedenste hutten, op 500 voet hoogte gelegen,

alwaar hem van achter eene rots een schot *à bout portant* rakelings langs het hoofd ging; eenigen werden door kogels gewond, of door steenen gekwetst. Het verder doordringen was volstrekt onmogelijk: de rottingen welke de steenbrokken boven hun hoofd tegenhielden, behoeften slechts doorgesneden te worden, om alles te verpletteren.

Op de tijding van het verkregen voordeel door den 1^{en} Luitenant MUSCH werden hem 100 Tomoriërs tot versterking, en aan den 1^{en} Luitenant VAN THIEL last gezonden, om, wanneer hij het niet reeds gedaan had, zijnen kameraad op dat punt te ondersteunen, en het behaalde voordeel zooveel mogelijk te vervolgen.

Ten 12½ uur kwam de sergeant-majoor KELLER van de achterwacht, uit naam van den 2^{en} Luitenant HEDDERICH, die zich nog aan de Morokopo bevond, en door de weinige kracht zijner koelies niet verder kon, eene versterking van 100 dragers aanvragen. Deze werden onmiddellijk gezonden. Na een oogenblik rustens verzocht deze onderofficier bij zijne kameraden ten aanval gezonden te mogen worden; waarbij hij zich al spoedig door zijne behendigheid en onverschrokkenheid onderscheidde; tweemaal werd zijn over den schouder hangend geweer door zware steenworpen getroffen en de lade verbrijzeld.

In de regter flank was ook het onmogelijke beproefd. Terwijl de 1^e Luitenant HENNER den vijand aldaar in front bezig hield, gaf de wakkere Luitenant DE STUENS den zijnen het voorbeeld, en bereikte met den sergeant-majoor KELLER en 2 inlanders een rotshlok, ter hoogte en links van de stelling, waar de vijand zich ophield. Daarachter zag men een ravijn, en daarover enkele boomstammen, die de verbinding met de hooger op liggende verdedigingsmiddelen daargestelden. Het optrekken van deze boomstammen nu, was voldoende, om elken pas voorwaarts te beletten, al werd ook die lager liggende stelling veroverd; terwijl eene verplettering door steenen op die plek alsdan onvermijdelijk was.

Het was 4 uur geworden; behalve de ligt gekneusden waren er een 20tal gewonden; de brave troep was dood af, en het bleek nu zonneklaar, dat Oessan Dau niet door beklimming te nemen was. Dien ten gevolge zond de bevelhebber last op het bivouac terug te trekken, na alvorens de benedenste huizen door den 1^e Luitenant MUSCH bezet, in brand te hebben gestoken.

Het voornemen van den kommandant was, om gedurende den nacht nogmaals Oessan Dau uit de mortieren te doen bewerpen; voorts de plaats nauwer in te sluiten, zoodat er niemand op of af kon; verder kon men beproeven, welke uitwerking buskruid in de rotsholte zoude te weeg brengen, en hoe lang de vijand het zonder toevoer van water kon uithouden.

Nog waren alle detachementen niet in het bivouac terug, toen men eensklaps de witte vlag van Oessan Dau zag uitsteken, en de tot nu toe ledige huizen zich met menschen vulden.

De gouverneur der Molukko's zond onmiddellijk een tolk af, met last aan den Karroea, den Singadjie, of wie ook het bevel in die kampong voerde, om in het bivouac te verschijnen, en de teekenen van onderwerping mede te brengen.

Niet voor zijne aankomst was het raadzaam een detachement onzer troepen in de kampong te zenden.

De moedige en onvermoeibare 1^e Luitenant HENNER bood zich aan om den tolk langs de regter zijde naar boven te geleiden; zulks werd door den Majoor toegestaan, en hem een geleide van het aan die zijde nog opgestelde detachement medegegeven. Onder inachtneming van dezelfde veiligheidsmaatregelen werd de 1^e Luitenant MUSCH aan de linker zijde met de Hollandsche vlag naar boven gezonden; en nog vóór den avond woeijen van dit kleine Gibraltar onze Hollandsche kleuren.

Bijna gelijktijdig kwam een zestal Tomoriërs met de teekenen van onderwerping (eene jonge witte kip, een ei en een sirih-blad) aan; maar hun opperhoofd niet medegekomen zijnde, werden zij teruggezonden met last hem aan te zeggen, dadelijk in het bivouac te verschijnen.

Ten 7 ure kwam de Singadjie met een gevolg van 6 man, allen ongewapend. Hij bood den Gouverneur der Molukko's de teekenen van onderwerping aan. Dit opperhoofd was een reeds bejaard man, met harde geelaatstrekken en slimme oogen. Hij onderwierp zich onvoorwaardelijk met al zijn volk, en wenschte zelfs niet in het Tomorische gebied te blijven, beducht voor de wraak van den Makalé (vorst). Hij bleef dien nacht in het bivouac.

Hoewel het te laat was om de soldaten met gevaar van halsbreken de sterkte te doen bezetten, werd evenwel, ter voorkoming van tooncelen van moord, roof en plundering, aan den 1° Luitenant HENNER of MUSCH last gezonden alle Alfoeren van Oessan Dau te verdrijven. De 1^e Luitenant HENNER voerde die order uit, en beval tevens dat een sergeant en 4 man bij de vlag tot bewaking zouden blijven. Hij ontving nog 50 Tomoriërs tot zijne ondersteuning, terwijl het later bleek, dat door deze maatregelen een aantal menschenlevens gered werd.

Eerst des avonds 10 ure kwam de 2^e Luitenant HEDDERICH met de bagage en achterhoede op het bivouac aan. Ook deze officier had eene zware taak gehad.

In den vroegen morgen van den 25sten had binnen Oessan Dau eene gebeurtenis plaats, waarover men gruwet.

De sergeant ERNSR, ter bewaking van de vlag op Oessan Dau geplaatst, vernam ten 5 ure plotseling een vreesselijk gegil in twee aangrenzende woningen, waarin eenige mannen, en de meeste vrouwen en kinderen van de kampong verzameld waren. Hij zond terstond 2 zijner inlandsche soldaten naar een der huizen, en snelde zelf met de beide overige manschappen de andere woning binnen, door den ingang in de vloer, die langs eenen trap (pinangboom) moest beklommen worden. Hier ziet hij, bij lamplicht, eenen Tomoriër, amok makende, met den klewang verwoed in het rond slaande, alle vrouwen en kinderen, die onder zijn bereik komen, vermoorden: onmiddellijk wordt hij nedergeschoten; hetzelfde geschiedt in de andere hut, en hoe spoedig ook aan dit moordtoneel een einde werd gemaakt, toch hadden de twee amokmakers 21 vrouwen en kinderen, zelfs zuigelingen vermoord, 19 waren zwaar gewond, sommigen met afgehouden ledematen.

De oorzaak hiervan was, dat onder de bezetting van Oessan Dau, behalve een 60tal Tomackers van Oessan Batoc, zich 2 zendingen van den Makalé bevonden. Deze beide hadden in last den Singadjie, die tot de vaste bevolking van Oessan Dau behoorde, tot de uiterste verdediging aan te sporen. Daar hij op ondersteuning kon rekenen, mogt hij zich nimmer

overgeven: geschiedde dit evenwel, dan hadden de beide zendelingen bevel van den Makalé, wraak op de bewoners uit te oefenen, welk bevel door hen met eene gruwzame naauwgezetheid was volbragt.

Zoodra door den sergeant rapport gezonden was van het gebeurde, ging de officier van gezondheid TUTHOFF naar Oessan Dau, om hulp te verleen; terwijl de 1° Luitenant MUSCH met de walbusschutters en flankeurs, ter beveiliging van have en goed tegen plundering door de hulptroepen, de kampong zoude bezetten.

Geen woorden kunnen den indruk wedergeven, die hen beving welke het bloedbad in beide woningen aanschouwden. Door ontelbare wonden vermoord, lagen vrouwen en kinderen zwemmende in hun bloed; sommige nog levend met geheel of gedeeltelijk afgehakte ledematen; zuigelingen op het vuur geworpen en jammerlijk verminkt of verschroeid. Voegt men bij het gekerm der verminkten het wanhopend gegil der overgeblevene betrekkingen en men heeft een tooneel om van te ijzen.

De officieren en alle aanwezigen ondersteunden den militairen geneesheer in het wasschen en verbinden der gewonden, terwijl de majoor HARRÉ, ter plaatse aanwezig, de noodige maatregelen deed nemen, tot hunne verpleging in het bivouac.

De Singadjie vernam het gebeurde zonder ontzetting te laten blijken; hij kreeg vergunning naar Oessan Dau terug te keeren, met achterlating van 6 Tomoriërs in het bivouac. Hij nam het aanbod van den Gouverneur der Molukko's, om al zijn volk met de gewonden in het bivouac te doen komen gretig aan; terwijl hij, uit vrees voor de wraak van den Malaké, zijnen wensch herhaalde, niet in het Tomorische te blijven.

Na de inneming van Oessan Dau werd van de gelegenheid gebruik gemaakt, om die merkwaardige sterkte in al hare bijzonderheden op te nemen en in tekening te brengen; vele doeltreffende, kunstmatige hindernissen zijn daardoor bekend geworden.

De rots zelve vormt het uiteinde van een der uit zee zichtbare hooge berg-ruggen, en is daaraan verbonden door eene afhelling aan de regter zijde. Zij staat dus genoegzaam op zich-zelve, en is begroeid met boomen, die tusschen de rotsblokken wortel schieten: van daár dat de onbeklimbaarheid niet eerder dan aan den voet, onder de boomen door, kan gezien worden.

De beklimming der rots langs de linker zijde is een werk van anderhalf uur, voor ieder, die van de gymnastie zijn *fort* niet gemaakt heeft. Langs het front of den rug is dit volslagen onmogelijk: daár waren dan ook geene verdedigingsmiddelen, hoe gering ook, te vinden. Op de linker flank was het geboomte bekapt; hier had de rots eene helling van 30°. Op een voorsprong, 500 voet boven den grond, stonden eenige huizen; een pad liep tusschen de rotsbrokken door naar boven; dit was de gewone weg. Wat boven dien voorsprong lag, was van beneden niet zichtbaar.

Op de regter flank was de helling der rots meer gebroken, en vormde verscheidene diepten met loodregte wanden. Er was ook een pad zichtbaar; hoewel zeer gevaarlijk, vooral in het afdalen.

De aangebragte verdedigingsmiddelen op de toegangen van beide flanken, waren bewonderenswaardig: ieder lager punt werd uit de hoogte bestreken en verdedigd, zoodat eene inneming der stelling stormenderhand door beklimming, geheel onmogelijk kon worden genoemd. Die verdedigingsmid-

delen waren niet te ontdekken, alvorens men er vlak onder was: en waren ze bekend geweest, dan voorzeker zou de beklimming nimmer ondernomen zijn geworden. Op de steilere gedeelten der flanken bestond het middel van opklimmen en afdalen in niets anders dan in enkele pinangboomstammen, met uitkappingen, om den voet op te plaatsen; deze stammen stonden tegen de rots, op uitstekende punten, hoven elkander. De vijand had ze slechts op te trekken om alle beklimming volkomen te beletten. Op de regter zijde lagen op sommige punten boomen over diepten. Hier waren enkele plaatsen waar men, elkander helpende, eenige voeten hooger kon komen, maar ook dat had de vijand ingezien, en er zijne verdedigingsmiddelen tegen aangewend. Deze bestonden eensdeels in eene soort van machicouli's, waarin de verdedigers geheel gedekt waren; anderdeels in overhangende steenbatterijen, die door rottingbanden werden opgehouden, welke men slechts had af te snijden, om de steenmassa's naar beneden te doen storten. (Zie schetsteekening).

Geheel boven op, alwaar geen vierkante voet vlakke grond te bekennen was, hingen fraaije, zeer goed gebouwde huizen, op eene kunstmatige verbinding van bamboesstijlen, als arendsnesten in de lucht; alle hadden den ingang in de vloer. Men telde 80 huizen, behalve de voorraadschuren, Over de ravijntjes tusschen de huizen lagen boomstammen, die tot onderlinge verbinding dienden.

De geheele bezetting bedroeg 171 koppen. De Tomoriërs dragen slechts eene lendenbekleding van stof uit boomschors vervaardigd. De mannen waren minder schoon dan de vrouwen en kinderen. Hun voorkomen was niet zindelijk, waarschijnlijk wegens het spaarzaam gebruik van het water op de rots tot reiniging. Hunne dooden begraven zij in de rotsspleten. De vrouwen en kinderen waren, gedurende den aanval in eene rotsholte bijeen geweest; twee van hen waren gewond door scherven van granaten. Zij hadden achter de batterijen 4 dooden, die allen in het hoofd getroffen waren, en 6 gewonden. Er werden eenige Engelsche geweren, en eenige ladingen Engelsch buskruid in bamboezen kokertjes gevonden; ook hadden de bewoners eenig eigen gemaakt grof kruid; verder eene ontelbare menigte werpsteen op de ter verdediging ingerigte punten; eenen grooten voorraad lange en korte pijlen, alle met vergiftigde punten. Volgens hen is de daardoor veroorzaakte wond, doodelijk; de Alfoeren evenwel, hebben altijd tegengift bij zich, bestaande in zekeren heester of boomwortel, waarvan men een klein stukje in de wonde drukt. Een der soldaten, die eene zoodanige wond in de kuit kreeg, welke dadelijk opzwol, werd op die wijze geholpen, hoewel hij veel pijn leed.

De Tomorische klewangs zijn beroemd. IJzererts werd in menigte aan den voet der rots opgeraapt. De rots zelve schijnt eene soort van marmer te zijn. De Tomoriërs hadden rijst van beste kwaliteit, kippen, varkens, geiten, in overvloed voor één jaar; ook hadden ze zeer nijldige honden. In dikke bamboezen was genoeg watervoorraad voor ééne maand.

Boven op de rots had men een prachtig uitzigt op het overheerlijk schoone land, waarvan door den luitenant DE STUERS schetsen werden genomen.

Brokken ijzererts, pijlen en tegengift, rijst, enz. zijn mede naar Java genomen.

De ontruiming van Oessan Dau met de gewonden en goederen had den

23sten en 24sten plaats; waarna het detachement onder den 1^{en} Luitenant Musca in het bivouac terugkeerde.

De onzen zagen met verwondering, op welk eene eenvoudige wijze die zwaar gewonden, langs de enkele boomstammen, van de steile rots naar beneden werden gebragt: dit geschiedde in mandjes, die de dragers op den rug tegen het hoofd zetten, en waarin zich vrouw of kind plaatst, met den rug tegen den drager geleund.

Voor de gewonden werd in het bivouac alle mogelijke zorg gedragen. De Tomoriërs konden het nauwelijks gelooven, dat zij alles, have en goed, mogten behouden, en nog bovendien hulp vonden. Weldra werd dan ook hun vertrouwen gewonnen.

De officier van gezondheid TUTHOFF gunde zich dag noch nacht rust met het verzorgen der gewonden, waarvoor hij de voldoening mogt smaken, het grootste gedeelte in het leven te behouden.

De Singadjie verklaarde door den tolk, dat hij en zijn volk zeer bevreesd waren geweest voor de granaten, en dat hij wel bemerkt had, dat onze soldaten zich door de steenen niet lieten afschrikken, en het toch niet zouden opgegeven hebben. Ook had hij gezien, dat het volk, tot zijne ondersteuning afgezonden, onze afsluiting niet had durven aanvallen, nog minder doorbreken. Oessan Dau, zeide hij, is nooit door de Tomboekers kunnen vermeersterd worden, en (wat ligt te gelooven was) er bestond geene sterkere positie in het Tomorische.

De Singadjie verklaarde verder zijne meening, dat, na den val van Oessan Dau, de Makalé nergens meer stand kon houden; maar van kampong tot kampong zoude terugtrekken, om de onzen in het binnenland te lokken. Er bestonden 92 kampongs, en verscheidene, thans niet doorwaadbare rivieren; maar nergens wegen: slechts voetpaden. Voorts verzocht hij tegen den Makalé wraak te mogen nemen over den gepleegden moord; en scheen hij getroffen van wege de goede behandeling der overwinnaars.

Oessan Dau werd door een dagelijksch af te lossen detachement bewaakt; al de troepen daar binnen te legeren was onraadzaam en ook onuitvoerbaar. Men bleef dus op het bivouac en maakte afdaken tegen de steeds aanhoudende stortregens.

Intusschen werden, door de noodige koelies, voor 4 dagen levensmiddelen van Tampira afgehaald.

De kommandant der expeditie, in overleg met den Gouverneur der Molukko's, in aanmerking nemende den toestand der koelies, de inlichtingen van den Singadjie, alsmede den van hooger hand verstrekten last, „zich niet in de mogelijkheid te stellen een *échec* te lijden,” besloot den inlandschen Luitenant SOLEYMAN, met ongeveer 150 Alfoeren, ter verkenning naar Oessan Batoe te zenden, met last: het hoofd, dat hij daar zoude vinden, uit te noodigen hij den Gouverneur der Molukko's in Oessan Dau te komen. In geen geval mogten de vijandelikheden van deze zijde het eerst aanvagen.

Den 24sten werd dit uitgevoerd. De Singadjie, en een slaaf van de Tomboekers, die Maleisch verstond, vergezelden den togt. Bij de nadering der Alfoeren verliet de vijand Oessan Batoe; hij had de rottingsbrug over de rivier Patangoa afgebroken, en was in de rigting van Fofontoekeo gevlugt. Oessan Batoe werd weinig versterkt bevonden en in brand gestoken. Om 4 uur des namiddags waren de Alfoeren in het bivouac terug.

De Singadjie bood zich aan den weg naar Fofontoeke aan te wijzen; en nu kreeg de Luitenant SOLEYMAN den 25sten andermaal last, met 400 Alfoeren en 500 Tomboekers, den Makalé of wien hij daar vond, dezelfde uitoodiging te doen, en overigens naar omstandigheden op gelijke wijze te handelen als den vorigen dag.

Na een zeer vermoeijenden togt, was het detachement den 27sten terug. Fofontoeke, ofschoon zwaar bezet, had zich evenmin verdedigd. De plaats werd vernield en verbrand; twee metalen éénponders werden als buit medegebragt.

Het was klaarblijkelijk dat de vijand elke ontmoeting wilde vermijden, en dat het verschil met Tomorie niet langs den vreedzamen weg kon vereffend worden. Aan het doel: tuchtiging van den vijand was zooveel de krachten der expeditie toelieten, voldaan. Twee derde gedeelte der koelies waren ziek; overigens niemand.

Den 27sten des morgens bij het aanbreken van den dag marscheerden de troepen naar Tampira terug, na voorbij het graf van den inlandschen soldaat gedefileerd te hebben. De gewonden marscheerden het eerst af; daarna de bagage; het laatst de inlandsche troepen, na het bivouac en de kampong Oessan Dau te hebben verbrand. De boschweg was, terwijl het steeds regende, nog moeilijker te begaan dan vroeger; het was een voortslepen, uitglijden en vallen! de marsch duurde dan ook 9 volle uren. Des morgens ten 6 uur waren de eerste troepen afgemarscheerd, en eerst des nachts om 1 uur was de achterwacht, na door flambouwen binnengehaald te zijn, te Tampira.

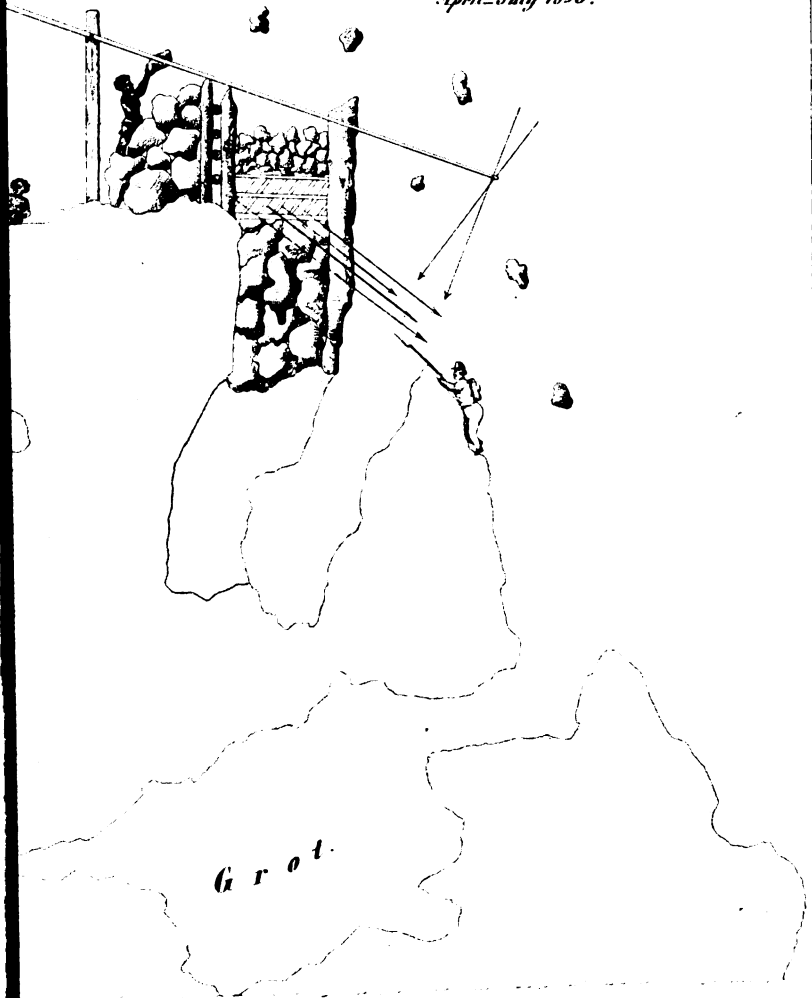
Al aanstonds had de Majoor HAPPÉ voorgesteld, de troepen niet te Tampira te doen vertoeven, daar die plek niet alleen zeer ongezond moest zijn, maar het langer verblijf der troepen geheel doelloos was.

Te Tampira vond men een hartelijk welkom, bij den luitenant VAN BONEVAL FAUBE en zijn detachement. Den volgenden dag ten 10 uur werden de troepen geinspecteerd: hun voorkomen was voortreffelijk. Zij werden tegelijk met de munitie en vivres ingescheept op de korra-korra's, om de rivier af te zakken naar het Vesuvius-eiland. De hulptroepen zouden later afgehaald worden. Van het kampement te Tampira mogt niets worden vernield of verbrand; het werd aan den radja van Tomboekoe ter bewaking overgegeven.

Den 29sten 's morgens om 10 uur waren alle geregelde troepen en de vivres weder aan boord van de *Soen Dulgair*, het artillerie-materieel aan boord van Z. M. stoomschip *Vesuvius*. De hulptroepen waren den 30sten op het Vesuvius-eiland vereenigd. De geweren, die zij in het gevecht gebruikt hadden, kregen zij ten geschenke. Zij zouden op eigen gelegenheid naar Tomboekoe, Bangaai en Peling vertrekken.

Het oponthoud op het Vesuvius-eiland werd zoo kort mogelijk gemaakt. De *Celebes* vertrok den 5^{den} over Makassar naar Java, 5 zieke Europeanen medenemende. Den volgenden dag nam de *Vesuvius*, aan boord hebbende den Gouverneur der Molukko's, benevens 140 Alfoeren en 16 gewonde Tomoriërs, de terugreis naar Ternate aan, met de *Soen Dulgair* op sleeptouw.

Machicoulis en verdedigingsmiddelen
aangebragt aan de N.O. zijde van Oeslan Dau.
Expeditie tegen Tomori.
April—Julij 1856.

Nog een korte zeetogt, en weldra zouden onze brave krijgslieden van de doorgestane gevaren, vermoeijenissen en ontheringen in hunne garnizoenen eenige welverdiende rust gaan genieten, bij de zelfvoldoening van de hun opgelegde taak naar behooren volbragt te hebben, toen des morgens om 3 uur, van den 7^{den} Julij, bij stikke duisternis en regen, eensklaps beide schepen op een onbekend rif stieten, ten gevolge van eene stroomverleiding van 4 Duitsehe geographische mijlen.

De schok deed iedereen ontwaken. Terstond werd aan de *Soen Dulgair* bevel gegeven de sleeprossen los te laten, en af te houden; waaraan in de eerste ontsteltenis niet spoedig genoeg werd voldaan. Gelukkig was de gezagvoerder VAN DER BEEK van de *Blora* aan boord van de *Soen Dulgair*; deze nam onmiddellijk het roer in handen, houdt af, en strijkelings loopt het schip in volle vaart langs de *Vesuvius* voorbij, waarvan het echter de jol verbrijzelde.

De Majoor HAPPE gebood de diepste stilte, liet de officieren zich wapenen en de manschappen, zoo veel dat kon, tusschen en op het dek scharen. (De troepen en equipage telden omstreeks 600 koppen.) De gezagvoerder, een Arabier, had zijne tegenwoordigheid van geest geheel verloren, en deed niets dan *Allah* aanroepen. De Majoor gelastte hem naar zijne hut te gaan, en verzocht den gezagvoerder VAN DER BEEK het bevel op het schip over te nemen.

De *Vesuvius* zat aan bakboordszijde van de *Soen Dulgair* op 25 passen afstand. De *Soen Dulgair* peilde aan bakboord 2½ voet, aan stuurboord en achter den spiegel 4 à 5 vademen. Het schip maakte geen water; na verloop van een half uur bespeurde men, dat het van het rif was afgeschoven, door eene gelukkige werking van stroom en wind, en het opdringen van zoo veel volks, als maar aan stuurboordszijde kon geborgen worden. Het kon nu op diep water het anker laten vallen.

De *Vesuvius* peilde bij de pomp, dat de romp nog niet had geleden en het schip volmaakt dicht was gebleven; terwijl bij onderzoek buiten boord bleek, dat het tot even achter den fokkemast op het rif was geschoven.

Het vooruitzicht bestond niet van weder vlot te komen, dewijl men met hoog water gestrand was; het met volle kracht achteruit werken baatte zoo min als alle andere in het werk gestelde middelen, waartoe ook de barkas van de *Soen Dulgair* werd gebezigd.

Tegen het aanbreken van den dag deed het verkleuren van het water de nabijheid van uitgestrekte koraalriffen blijken, en op verren afstand vertoonde zich een eiland, dat niets anders dan Balante, tot de Bangaai-groep behorende, kon zijn.

Ten 11 ure van dien dag kwam, met het doorkomen van den vloed, tevens eene zware bui uit het Z. W. opzetten, en begon de branding op het rif te komen; terwijl enkele rollers over het achterschip liepen.

Ten 12 ure begon het schip te stooten, dat met het rijzende water toenam, en werd het achterschip, dat nog vlot lag, door den hevigen wind tegen het rif gedrongen, zoodat ook dat gedeelte van het schip begon te stooten.

In dezen hagchelijken toestand, met 300 zielen aan boord, op wier aller redding weinig hoop bestond, werd scheepsraad belegd, nadat reeds alle middelen te vergeefs waren aangewend, en men 2 noodschoten had ge-

daan, om de *Soen Dulgair*, die inmiddels, door het opzetten der bui, klein zeil makende, hooger op had moeten sturen, van dezen toestand kennis te geven.

Daarna werden de zwaarste voorwerpen over boord geworpen, bestaande uit 14000 Ned. ponden steenkolen, 3 zware ankers, 2 kettingen, enz. benevens 99 vaten scherpe patroonen, 25 kisten met granaten en 2 kisten met brandkogels.

Tegen half drie uren begon het bovendek uit elkander te werken, door den kop van het roer, en hierin was geene beweging meer te krijgen; zulks duurde evenwel niet lang, daar tevens het voorschip geheel regt viel en vlot kwam. Met vereenigde kracht van stoom en werp-ankers mogt het toen gelukken, de *Vesuvius* geheel weder vlot te brengen, zonder lek bekoemu te hebben.

Op de *Soen Dulgair* zag men nu met de meest blijde verbazing die gelukkige uitkomst. De vlag werd geheschen, en toen werd op beide schepen uit volle borst een horrah! aangeheven, dat voorzeker door niemand zal vergeten worden, die daarvan getuige was. Eere zij den kommandant UHLENBECK en zijne onderhoorigen toegebracht!

Het sleeptouw, spoedig gereed, geraakte door de onhandigheid der matrozen op de *Soen Dulgair*, weder los, en zou zonder de goede manoeuvre van den gezagvoerder bijna andermaal op het rif geraakt zijn. Nu werd het schip voor goed door de *Vesuvius* op sleeptouw genomen, en kwam men den 12^{den} Julij te Ternate aan. De *Vesuvius* maakte later veel water, maar kon zich met pompen lens houden.

Na 7 dagen oponthoud te Ternate, vertrokken beide schepen op dezelfde wijze naar Ambon. Deze overtocht geschiedt gewoonlijk in $1\frac{1}{4}$ etmaal, maar nu duurde zij 5 dagen, ten gevolge van hevigen tegenwind uit het Z. O.

Den 24sten Julij werd de Gouverneur der Molukko's, alsmede de troepen, te Amboina feestelijk ontvangen. Daarna werden de troepen door den kommandant der expeditie ontbonden.

Vatten wij nu ten slotte de hoofdpunten te zamen van deze expeditie, in de eerste dagen van April zamengesteld, en voor het laatst van Julij ontbonden, dan zien wij, dat alle wederwaardigheden alleen kunnen toegeschreven worden aan oorzaken, die buiten het bereik van de bevelhebbers lagen, te weten: de onuitvoerbare overtocht met troepen op de *Celebes* en korra-korra's met Alfoeren op sleeptouw; het voorval op 28 en 29 April; de *Celebes* vervangen door een klein schip; de *Vesuvius* lek bevonden en hersteld; de tweede overtocht met 600 man aan boord van eene bark van 290 last; het stranden van het vivre-schip en het verlies van $\frac{2}{3}$ der allereerste behoeften; het opereren in vollen regentijd in een geheel onbekend land, onder zeer moeilijke gegevens, en eindelijk de terugreis en het stooten op eene onbekende klip.

De welverdiende belooingen voor officieren, onderofficieren en soldaten, waartoe, op order van den kommandant van het leger in Nederlandsch Indie de voordragt is opgemaakt, wenschen wij hun hartgrondig toe.

Inmiddels is de volgende dagorder aan het leger bekend gemaakt.

» Krachtens besluit van den Gouverneur-Generaal van Neerlandsch Indie » dd. 4 Aug. 1856, N°. 1, wordt 's Gouvernements tevredenheid betuigd » aan de troepen, welke hebben deelgenomen aan de expeditie tegen Tomorie

» op de oostkust van Celebes, en zulks zoowel wegens de volharding, waar-
» mede zij de doorgestane ontberingen en vermoeijenissen van allerlei aard
» wisten te verduren, als voor den moed, waarmede zij zich van hunne taak
» hebben gekwet.

» Meer bijzonder wordt die tevredenheid betuigd aan den Majoor der In-
» fanterie E. C. F. HAPPE, over de beleidvolle wijze waarop hij, als kom-
» mandant der expeditie, den gang derzelve heeft bestuurd.”

Gegeven in het Hoofdkwartier,

BATAVIA, 6 Augustus 1836,

De Lt.-Generaal, enz.

(w. g.) DE STUERS.

